

**Mmekorịta Jenda, Nzọkọta na Ikikere Ọchịchị:
Mputara Ndịna Nkọkiriọ Igbo nke Nne Mgbaafọ na
Nne Inyang Ọlugu**

**Ikeokwu, Enyinnaya Samuel
na**

Ezebube, Chinedu

**Ngalaba Lingwistiiks, Igbo na Asụsụ Naijiria Ndị
Ọzọ**

Mahadum Naijiria, Nsuka

enyinnaya.ikeokwu@unn.edu.ng;

chinedu.ezebube@unn.edu.ng

08066736976; 070305565592/08171253789

Ụmịedemede

E kwuola nta na imo gbasara nsonye ụmụ nwaanyị n'ọchịchị ime obodo na nke mba ụwa. ụfọdụ na-ekwu na ọ bụrụ na ụmụ nwoke kwado ụmụ nwaanyị, ha ga-eme nke ọma n'ọchịchị na nchikwa karịa ụmụ nwoke. Ya mere, ha ji na-agba mbọ ma na-atụkwa anya inọ n'ọchịchị ma n'ogo ezi na ụlọ ma n'obodo. Ndị ọzọ, n'aka nke ọzọ, na-ekwu na ụmụ nwaanyị esighi ike ọkpụkpụ aka nakwa n'obi, ya mere ha agaghị akwudosi ike na nsogbu ma ọ bụ nramahụ dị n'ọchịchị. Ọ bụ n'ihie echiche ndị a ka akwukwọ a ji wee na-elebanye anya n'echiche nke ọchịchị ka mma nke ụmụ nwaanyị na-eweta karịa ụmụ nwoke site n'iji atumatu Ntucha ụbụbọ Mputariche (Critical Discourse Analysis, CDA). Nchọcha a na-elebanye anya n'akomakọ nkọkiriọ nke ụfọdụ ụmụ nwaanyị nọ n'ọchịchị na ntulekorịta ha na agwa di ha na agwa ụmụ nwaanyị na-achị ọchịchị kensonye, ụmụ nwoke na-achị ọchịchị nke ngụpụ. Ya mere, anyị na-achikọta na

usoro akomakọ ụmụ nwaanyị nke emume na nkiri na-abụkarị nke na-anara ndumọdụ karịa nke ụmụ nwoke nke na-adịkarị n'ụdị akaike na nke anabataghị ndumọdụ.

Ọkpurukpu okwu: *Jenda, Ọchịchị, Ikikere Ọchịchị, Nkọkiri Igbo, Ntucha ụbụbọ Mpuruiche*

Mkpqlite

Ọchịchị dika ihe a na-ahụ n'ebe ọ bula mmadu toputara ma ọ bu huru onwe ya, bu ihe ọ bula e mere maka nhazi ma ọ bu mkpakota onwe mmadu na gburu gburu ya. Ọ na-arụ ọrụ ka ihe nñomi, ntugharị uche tinyere ikikere na nlere anya maka mmepe, agamnihu na udo nke obodo. E nwere ike ikowa ọchịchị dika ụzọ e si eduzi ndị mmadu maka iru ebe a choro iru ma ọ bu inweta ihe a na-achọ na ndụ obodo ọ bula. Ọ gunyere mkpokota, mmetuta, nkwagide, nhazi na mgbanwe agwa ndi ozo ndi bu ndi na-eso ụzọ maobu ndi a na-achi. Ya mere, ọ buru ọchịchị, a gaghị enwe obodo; ọzokwa, ọ buru na e nweghi obodo, a gaghị enwe ọchịchị. Ndi na-eso ụzọ nakwa onye ndu bu ihe di mkpa inwe ka ọchịchị wee were onodu. Ka o sila di, ndi Igbo na-eweta ihe ndiche n'etiti onye ndu na onye ọchịchị. Chemers (2000) kowara na ọchịchị, o pekata mpe na-anọ n'anya ndi na-eso ụzọ. Ozo, okwa ọchịchị n'obodo abughi ihe ndi mmuo na-anọ, kama ọ bu ihe ndi mmadu na-anọ ma ụmụ nwoke ma ụmụ nwaanyị. Ya bu, e nwere ahughi ebule ma si elila dike nke jenda na ọchịchị n'obodo mmadu no na ya. Nwobodo (2008) kwuru na jenda na ọchịchị dika echiche gbadoro ukwu n'ajuju abuo: kedu ihe na-akpata ndiche n'etiti nwoke na nwaanyị na ndi na-ewere okwa ọchịchị nakwa n'ime akparamagwa ọchịchị; kedu ka ọchịchị siri buru echiche nke jenda? Nke a ga-

eduba anyị n'ime nkọwami ihe jenda putara na ka e si ahazi ya.

Haavind (1994) huru jenda dika akpuruakpu mgbanwe kenjiko ma gakwaa n'ihu ikwu na udidi mgbanwe mgbanwe ya bu nke a na-ahu n'onodu ebe ha di iche n'ime omenala. O kowara na, e nwere ike ihu omumaatu n'otutu omenala ndi ocha ebe a na-ahu jenda dika ndiche gbara okpurukpu nakwa ihe gbasara ike. O kwadoro na, abumoke bu nnoo ihe a na-akowa dika nhagide abumnne ebe abumnne bu mweda nghota nke abumoke. Nke a putara na, a na-emeputaghari jenda n'obodo site n'oke na nne. Ya bu, mmekorita ya na obodo na-enomi usoro ochichi di iche iche dika jenda di iche iche si emeputa ha. Hannan (2001) ruturu aka na jenda dika ihe e jiri mara obodo o bu na, oke na oru nke obubu nwoke ma o bu nwaanyi. Akparamagwa na oke na oru bu ihe obodo weputara ma na-atu anya ka e mejuputa ha. Nwobodo (2008) kowara na jenda putaara obodo o bu, omenala na akparamagwa keburu maobu keobi nke na-ahu mmadu dika nwoke maobu nwaaanyi ma burukwa ihe na-agbanwe agbanwe site n'omenala gaa n'omenala. Maka mbunuche nchocha a, naani ihe mweta mgbanwe abuo ndi a, obibi ndu na omenala obodo nwere ike ikowa echemeche ma o bu mbunuche mba Afrika maka jenda. Mana mweta mgbanwe abuo ndi a ga-abiakota onu iji kowaa ma weta mbunuche Afrika maka jenda na mmezu.

Ebe o bu na agumagu na-enomi obodo muputara ya, a na-eji akwukwo agumagu etinyeghachi nkenudi akparamagwa mmadu di iche iche na emume nke na-eweta jenda na ochichi. Agumagu n'onodu nghota a putara oru nka ekemekeuche nke na-egosiputa echiche,

mmetuta obi na onodu obi nke omee nka dika o metutara gburu gburu ya. O na-esite n'ochicho na ihunaanya si n'ime obi ikọ akuko na-egosiputa ihe mmadu hurula n'awa nke gunyere nturuugo na odachi. Ya bu, e nwere ike ikewa agumagu n'udi ekwurunonu ma o bu ederede.

N'akwukwo a, ebe anyi gbadoro ukwu bu n'agumagu onu, o kachasi na nkokiriko. Agumagu onu bu oru nka si n'ekereuche mmadu puta, bu nke na-adi n'udi ekwumekwu nke asusu mmeputa ya na-abukari n'olundi nwe ya bu agumagu. Nkenudi ya gunyere; nkokiriko, nkomiiko, soromchia na njakiri, okwu ntui, ilu, akuko ifo wee gawazie. Okebalama (2003) n'okpuru ihe anyi na-ahu dika 'akomako akukoala,' kowara na e nwere nkomiiko na nkokiriko. Okebalama (2003) kewara akuko nkokiriko n'uzo nke gunyere nkenudi nke mbu ka nkokiriko nke na-ahu maka nsipuru ihe, ebe nkokiriko nke ozo na-ahu maka akomako nturuugo na oke ike ndi odogwu kpara, ndi ruu ruu otawaike maabu mee ihe na-ekweghi omume. O kewakwara nkokiriko n'uzo odinala na oloroohuu maabu ugbo a. N'akorako nkokiriko oloroohuu, ihe na-eme na ndu agwa no n'ime ya na-abu nke na-ekwe omume kara nke na-adi n'odinala. ufodu ndi odogwu oloroohuu gunyere Nnamdi Azikiwe, Ozulumba Mbadiwe, Odumegwu Chukwuemeka Ojukwu, Michael Iheonukara Okpara na ndi ozo. N'ebe ndi odogwu odinala no, ihe na-eme na ndu ha na-abukari nke omenanro kara nke a na-ahu na ndu, nke na mmadu nwere ike inwe obibia agwa nzoputa (deu-eu-machina) n'akomako ha. udiri ndi odogwu a bu Ameke Okoye, Onoja Oboli, Igu nke Mbanjo, Onyeama Amushi nke Imeezi-Qwa (Omumaatu umu nwoke no n'ochichi), Nne Mgbaafu, Ojebe-Ogene,

Anaedo, Igwuedo, Nwanyereuwa Ojim nke Ogu umu Nwaanyi Aba (Omumaatu umu nwaanyi no n'ochichi) na ndi ozo. Ebe nchocha a gbadoro ukwu bu na nkokiriko odinala. Ya mere edemede a, ji enyocha usoro ochichi umu nwaanyi Igbo no n'ochichi n'akuku ntulekorita ha na nke ndi umu nwoke Igbo nokwa n'ochichi. O chokwara ikowa etu e si egosiputa ochichi na jenda n'ihe gbasara ikikere ochichi n'akomako nkokiriko e nwere n'Igbo.

Ntuleghari Agumagu

Nchocha e mere gbasara jenda na ikikere ochichi o kachasi n'ihe gbasara oru umu nwaanyi na nsonye n'okwu ochichi enwetala otutu mmasi, n'agbanyeghi na o na-agbadokari ukwu n'amumamu azumahia, nnochite anya keotu, mmekorita ulo oru mmeputa akoro ngwa na ihe ndi ozo yiri ha, ikowaputa ngwa ahia na azumahia keonwe. A na-ekwu nke a maka mmasi di oso oso umu nwaanyi nweterela n'oge na ogbo ugbo a, emume dika nkwalite umu nwaanyi n'akuku nke mmadu nke foro obere ka o gazuo ebe niile. Ozo, otutu nchocha a na-agbadokari ukwu n'ebe umu nwoke na-akpakoro ihe niile ha na umu nwaanyi so nwere; na mmegbu umu nwaanyi nke na-agbadokari nnoo ukwu n'ochichi nke umu nwoke bu nke na-etinye umu nwaanyi naani n'oru ezi na ulo. Chemers (2000) deputara nkenudi ndiche ato na-aputa ihe n'etiti ndi ndu umu nwoke na ndi ndu umu nwaanyi, bu ndiche nke nnatarachi (bayoloji), ndiche nke omenala, na mkpebi nke ndoko. Ndiche nnatarachi gbadoro ukwu na homoonu na usoro ebimndu mmadu; ndiche nke omenala na-ahu maka oru obodo na ezi na ulo nye jenda o bua ebe mkpebi nke ndoko na-ahu maka etu ihe si kwuru na ndoko otu.

Barnett (2008) kwuru na site na chi, ndiche nke ochichi a na-ahu n'etiti nwoke na nwaanyi di adi, maka na umu nwoke no n'isi ma buru ndi ndu mbuputauwa ebe umu nwaanyi no n'okpuru ma burukwa ndi na-eso uzọ kemgbe uwa bidoro. O gara n'ihu ichoputa na site n'echiche nke mbuputauwa, umu nwoke na-anọ n'isi ebe umu nwaanyi na-akpachara anya. Ya bu, umu nwaanyi no n'okwa ochichi bu ndi a na-ahuta dika ndi yi azu akwa ma burukwa ndi dara iwu ebe o bu na ha emeghi ihe mbuputauwa kwuru. Nke mbu, o tuchara ndu ozodingba na nhagide anumanu bonobo, ebe a na-enwe obodo umu nwaanyi na-achi kari nke umu nwoke. O ruturu aka na ozodingba umu nwoke nwere ogo ochichi okenye umu nwoke di elu. Barnett (2008) kwuru na ulọ oru mgbasaozi US emenyerebeghi umu nwaanyi ebe o bu na ha na-ekwunwo echiche ochie na ha enweghi obi, amachaghi ihe, etozughi oke ibu ndi ndu nakwa na nnochite anya, a bia na ntuliaka ochichi, ha adighi ka umu nwoke. N'ihe gbasara nke a, o choputara na mmasi ndi mmadu na ndi ndu umu nwaanyi na-ari oso oso. Shvedova (2005) choputara na ogo di elu nke a na-enye umu nwaanyi na senchuri iri abuo na otu na-enye ha ikikere nke ochichi onye kwuo uche ya, dika ike nke ntuli aka elu na izo ochichi. Obi adighi ha mma, n'ihu n'ufodu mba ka na-anapu umu nwaanyi ikikere ochichi na nke onye kwuo uche ya. Shvedova (2005:35) deputara agwara ndi gbara okpurukpu na-arụ oru dika ogbatauhie nye nsonye umu nwaanyi na ndoro ndoro ochichi. Ha gunyere:

- i. Nganihu nke 'usoro abumoke' nke ndi ndoro ndoro ochichi na nke otu goomentị a horo ochichi.

ii. Enweghi nkwado na-esi n'aka otu. Omumaatu bu obere nkwado n'udi ego maka umu nwaanyi na-azo ochichi, obere ohere ndoro ndoro ochichi nye imata ndi no n'ochichi, nakwa ukpuru na ntozu oke tara akpu e mebeere umu nwaanyi.

iii. E nweghi mmekorita na mmetuta na-adigide nye otu oha ndi ozo dika otu azumahia na otu umu nwaanyi.

iv. E nweghi ohere inwe ezigbo agumakwukwo bu igba na usoro ozuzu maka ochichi umu nwaanyi n'izugbe, na izu umu agboghobia na ndu ndoro ndoro ochichi, na

v. udiri usoro ntuli aka, nke nwere ike dabara maobu agaghi adabara umu nwaanyi na-acho izo ochichi.

Shvedova (2005) chikotara echiche ya site n'isi na umu nwoke na-akpakoro ogbo ndoro ndoro ochichi ma na-anokwa n'isi ihe niile mgbe obula, dika n'imebe iwu maka usoro ndoro ndoro ochichi, ma na-eweputa kwa mgbe ukpuru nnyocha. Site n'ime nchocha n'ikikere jenda na nchekwa Yunaited Kingdom (United Kingdom (UK)), Dunn (2010) kwara etu e si akpaso umu nwaanyi na-arụ orụ agwa n'otu nchekwa UK. O kwuru na iwu nchekwa na-agupu umu nwaanyi n'ogu ihu na ihu, site n'igbado ukwu nnoo n'ike okpukpu aka nke diwagara iche n'ihe a na-ahụ n'Izreli na ndi agha Chaina ebe a na- enye umu nwaanyi na umu nwoke otu udi ohere di nhatanha. Ozo, a na-anagha oru agha di mkpa nke gunyere ogu e ji ngwa agha eme, dika mweta udo na onodu

metutara inyere mmadu aka. Dunn (2010) gara n'ihu ikwu na ngalaba ndi a bu onodu nke ndi agha choro mkparitauka nke ndi agha umu nwaanyi ga-aru nke oma. O kwuru na ndi agha umu nwaanyi nwere ike iru oru dika ndi ezigbo nnomi nye umu nwaanyi ndi so n'emereme ahụ. Dunn choputakwara na nkewa a na-eweta echiche nke enweghizi okwukwe n'onwe n'etiti umu nwaanyi, nke na-eme ka ha na-ahụ onwe ha dika ndi no n'okpuru umu nwoke. Dunn (2010:151) kwuru na "nhagideokwu di na ya bu na a na-enwe ihe mgbaama na-egosi na umu nwaanyi nwere anya nke usoro ochichi mgbanwe, ntunye ha enyela aka iweta ihe ohuru, ma weta ihe nturuugo na nkuzi mmegide ogbaghara nke Amerika (United States)." Georgescu-Paun (2010) kwuru na ogbakọ umu nwaanyi bu ihe a na-ahuta dika nke nwere usoro e si eme ihe kempunudi na ndabere n'usoro keudi, nke di iche n'ebe ogbakọ otu umu nwoke di. Hofstede (2001) bu nke e deputara na Georgescu-Paun (2010:208), kowaputara akparamagwa metutara umu nwoke na umu nwaanyi n'oru di iche iche. Hofstede (2001) kowara na umu nwoke nwere akparamagwa dika agamnihu, mweta aku, ozuzu na ima ihe na-eme ugbo a, ebe umu nwaanyi nwere nke onodu keenyi, onodu nchekwa na ezi mmekorita.

Grove na Montgomery (2000) kwuputara na umu nwaanyi nwere usoro kensonye n'ochichi kariu umu nwoke. Ha kwuru na umu nwaanyi no n'ochichi no n'okpuru ihe mmesiike na nnyocha kariu umu nwoke, ya bu, enweghi nhatanha. Ha gara n'ihu ikwu na usoro ochichi umu nwoke diwagara iche na nke umu nwaanyi. Ha choputara na umu nwaanyi no n'ochichi dika ha enwere ezigbo mmekorita, na-anabata nnokota, ikekorita

ihe na mmekeorita ebe umu nwoke na-elekwasakarị anya na nruzu oru, iru ogo a turu anya, izokpu ozi na mmeri. Ha kwekoritara na, n'agbanyeghi na usoro ochichi nke jenda abuo ndi a di iche, na o ruola oge mgbe obodo ganabata ndiche a ma doziere ya onodu.

Matland (1998) choputara mgbanwe, a na-enwe n'omenala na agamnihu na mwulite a na-enwe n'he gbasara jenda nwaanyi n'ochichi. O kwuru na mgbe e nyere umu nwaanyi ihe ndi di mkpa dika agumakwukwo, mmata n'oru ngo, na ozuzu n'oru ndi na-anokari na ndoro ndoro ochichi, ha nwere ike iweta ochichi ka mma. Ndlovu na Mutale (2013) gosiri mbawanye, a na-enwe na nsonye umu nwaanyi na nnochite anya n'ochichi dika o di n'Afrika. Ha choputara na ufodu ihe ndi nyerela aka n'iwulite umu nwaanyi Afrika n'onodu ndoro ndoro ochichi bu mmubawanye otu na-akwalite umu nwaanyi, usoro mmebe otu ubara (multiparty system), ogo agumakwukwo na nkwalite nke aku na uba, obodo, nkwekorita mba uwa, ogbakọ na usoro oke nke kwota. Ha choputara na e wepu nke a, nsonye umu nwaanyi na ndoro ndoro ochichi ka nwere ufodu ihe ima aka, o kachasi n'usoro ochichi umu nwoke nke ka di ire n'Afrika. Ya mere, nchocha a ji achọ imata nsogbu umu nwaanyi na-enwe n'ochichi umu nwoke, ma matakwa usoro ochichi putara ihe na jenda umu nwoke na umu nwaanyi dika o si di n'akomako nkokirikọ.

Ntucha ububo Mpuruiche (NuM) bu atumatu a gbadoro ukwu na ya n'oru a. Site n'ibikwasa aka na nkowa NuM nke Van Dijk (2001:352) nyere, o bu "udiri nchocha ntucha ububo nke na-amu etu e si emebe, emeghari, ma kpachie ikikere nke obodo, mmebi,

mkpakọrọ, na-enwe nhatanha site n'edemede na okwu n'ọnọdụ obodo na ndọrọ ndọrọ ọchịchị. Ntucha ụbụbọ Mpuruiche puru iche n'ụdị na ọ na-atucha etu asusu si emeputa ma na-emeputaghari mkpakọrọ na mmebi ikikere, mkpagbu ikpe aka nkwurumoto na-enwe nhatanha (Van Dijk, 2001). Site n'echiche Gee (2005:21), ụbụbọ bụ ụzọ e si emekota ma na-etinye asusu, emereme, mmekorita, usoro echiche, nkwenye, nnabata, na iji otutu odimara, ngwa oru na ihe maka mmebe njirimara obodo a ga-arutali aka kpomkwem. Okwu a di n'elu gosiri na ụbụbọ metutara asusu na omenala, ya bu na akomako nkokirikọ na-emebe ụbụbọ nchocha anyi. Fairclough na Wodak (1997:271-80) deputara ukpuru NuM ndi gunyere:

- i. NuM na-elebara nsogbu nke obodo anya
- ii. Ihe gbasara ike bu nke na-adachapu n'isiokwu
- iii. ụbụbọ gunyere obodo na omenaala
- iv. ụbụbọ na-arụ ọrụ nke nkuzi
- v. ụbụbọ bu nke akukwala
- vi. A na-enweta njikoro di n'etiti edemede na obodo
- vii. Ntucha ụbụbọ na-akowa ma na-atapiakwa
- vii. ụbụbọ bu ụdị nke emereme obodo

N'iga n'ihu, Van Dijk (2003: 353) gbakwunyere otutu ihe a turu anya n'aka onye na-eji NuM eme nnyocha iji wee nweta ihe o na-achọ. Ha bu:

Dịka o si adịbu maka omenala nchọcha nkewapụ, nchọcha NụM kwesiri 'ika mma' karià nchọcha ndi ọzọ ka e wee nabata ya.

- i. O na-elekwasakarị anya na nsogbu nke obodo na ihe gbasara ndorondoro ochichi, karià usoro na ntụ ndi ọloroohu maobu ugbo a.
- ii. N'uzo a huru anya, ezigbo ntucha mpuriche nke nsogbu obodo na agunyekari akuku mmuta ndi ọzọ.
- iii. Karià ikowa naani odidi ububo, o na-agba mbo ikowa ha n'udi agwara nke mmekorita obodo okachasi, ndoko obodo.
- iv. NụM na-elebanye anya kpomkwem n'uzo e si emebe ndoko ububo, kwado, nye ya ihe, meputagharia, ma maa ihe metutara ike na mkpakoro n'obodo aka n'ihu.

NụM dika usoro ntucha anaghi ahụ naani maka asusu kama o na-elebakwa anya n'odidi nke ike obodo na mkpakoro. Gee (2011:9) kwadoro okwu a di n'elu mgbe o kwuru:

NụM abughi nnoo naani ikowa etu asusu si aru oru maobu inye nkowa miri emi, n'agbanyeghi na ha choro ime ya. Ha na-achokwa ikwu ma eleghi anya, bata n'ihe gbasara obodo na ndoro ndoro ochichi, nsogbu na ogbaghara di n'uwa. Ha na-achọ itinye oru ya n'ufodu udi.

Ya bu, iji ububo nke akomako nkokiriko sitere n'Igbo, nchocha a na-achọ ighota, igba n'anwu enwe nhatanha di n'obodo; na igba isi akwara ya site n'ilekwasa anya na mmekorita jenda n'akomako ndi a hooro site n'igbado ukwu na mmebere Ntucha ububo Mpuruiche (NūM). Iji mezu mbunuche nchocha a, anyi weere usoro nkowa, nke na-achọ ilebanye anya n'usoro ochichi nke ndi odogwu umu nwaanyi Igbo na ntulerikota agwa nke ndi di ha na agwa umu nwoke ndi ozo no n'akomako. A ma uma horo ndi odogwu abuo ebe e nwetara akomako ha site n'amamihe na nghota ndi ochocha nwere maka ikọ akuko nke e nyefere ha n'udi ekwurunoonu nakwa mwere na mmeghari sitere n'akomako ndi odogwu Igbo na mbiputa Azuonye (1992 na 1994).

Ntucha Njatule maobu Data

Jenda na nsogbu ikikere ochichi n'ime nkokiriko Nne Inyan Olugu

Akomako nkokiriko nke Inyan Olugu na-ekpughe usoro ochichi umu nwoke a na-ahu n'Afrika. Azuonye (1992) koro akuko na di Olugu bu efulefu ma burukwa akalogeli. Nke a na-ewetara ya na ezinaulo ya ihe ogbatauhie maka na nnabata na nkwanye ugwu nke obodo n'obodo Ohafia n'oge ahu na-esikari n'igbuta isi mmadu n'agha. Ndi mezuru nke a ka a na-echi 'ufiem' ebe a na-eleghara ndi na-emeghi nke a anya ma na-akpo ha 'ujo.' Azuonye (1994:147) kowara nkokiriko Nne Inyan Olugu o nwetara site n'aka otu onye oguu abu onu.

1. Inyan Olugu bu onye Amaeke ma burukwa onye Eyen.

2. Ogbuu-nyere-di-ya-ugwu, Inyan Ọlụgụ
3. Nwagboghọ, Inyan Ọlụgụ!
4. Oke nwa nwaanyi, nwagboghọ onye Eyen, Inyan Ọlụgụ e!
5. Di ya egbuteghi isi ọbụla n'agha ya mere ndi ọgbo ya akpachie/ekpokoro ji ya dika nha maka nzuzu ya
6. Amaeke Abam na ndi Nkalu-ndi-anaghi-asu-Igbo-maobu-asu-nsu nwere nsogbu.
7. Onye ọbụla zutere nwa agbataobi ya na-egbu ya.
8. Ya mere, Inyan Ọlụgụ raputara di ya n'ezi: "Biko, bia gbuoro m akwu n'ohia Nkalu.
9. Itenta Ogbulopia kwetara iga gbutere Inyan Ọlụgụ akwu n'ohia Nkalu.
10. O huru ma weputa egbe.
11. Inyan Ọlụgụ huru ma buru egbe di ya.
12. O sọjuru ya ntuegbe ruo mgbe o juru n'onu.
13. O bu ọzọ, gaa gosi di ya ukwu akwu.
14. O wee gwa di ya.
15. "Lee akwu i ga-egburu m ebe a."
16. Di ya na-arị elu ukwu nkwu ahụ.
17. O nọ ebe ahụ na-arị ukwu nkwu ahụ.
18. O nọ ebe ahụ na-arị ukwu nkwu ahụ.
19. Mgbe ndi Nnong-Ibibie bidoro na-achụ ha ọsọ.

20. Inyan Ọlugu, onye nọ n'ala, weere egbe ya wee gbaa ndị Nnong-Ibibie.
21. Ọ gbara ndị Nnong-Ibibie egbe.
22. Ọ gbara ma gbuo ndị Nnong-Ibibie, ụmụ nwoke ise.
23. Ọ gbupuru isi ha niile ma nye ha di ya.
24. Ogbuu-nyere-di-ya-ugwu, Inyan Ọlugu!
25. Nwagboghọ nke Eyen, ọ bụ etu a ka o si gbute isi n'agha wee nye di ya otito nke agha.
26. Ya mere Inyan Ọlugu nyere di ya otito nke agha.
27. Nwaanyị onye Eyen Ezhiaku, Inyan Ọlugu e!
28. Oke nne Inyan Ọlugu, Ogbuu-nyere-di-ya-ugwu.

Nke a di n'elu na-egosi ndorọ ndorọ ikikere ọchịchị na ndolị di n'obodo Inyan Ọlugu ebe ọchịchị bụ ihe ụmụ nwoke kpakọrọ. Ọchịchị a na-ekwu okwu ya abughị naanị maka ụmụ nwoke niile, kama naanị ndị garala agha ma gbute isi mmadụ buru ha lọta. Ndị na-esoghi n'ogo a ka a na-ahụta dika ụmụ nwaanyị ma burukwa ndị a juru ajụ na ndị anaghị akwanyere ugwu, ha bụ ndị, a na-eleda anya. Ọchịchị ụmụ nwoke di n'obodo Ọhafia nọ n'ogo di elu dika *onye ujo* na-ezute mkparị ma n'aka ụmụ ma ndị ohu na ụmụ odibo *ndị ufiem*. Usoro ọchịchị a na-ahụkarị n'akomakọ a bụ ọchịchị otu onye (autocracy), ebe *ndị ufiem* na-enwe ikikere igosiputa ike ha etu ọbụla o si masị ha. Mgbochi a na-egbochi *onye ujo* inwe ọba nke aka ya na-egosiputa mkpagbu na mmegbu n'ebe erimeri nọ. Ọ gara n'ihu igosi na, a naghi atụ anya na *onye ujo* ga-emetụ isi akumakụ bụ ji, ma ya fọdukwa

inwe ya enwe. Ji na nhurūwa ndi Igbo bu ihe e ji ama nwoke, ebe ede bu maka nwaanyi. Nke a bu maka na umu nwoke na-aka enwe oba ji ma burukwa ndi na-ako ya. A na-ejikwa ya egosi uba na ike maka nwoke Igbo obula. Nke putara na, ya bu nwoke tozuru etozu ituru ugo echimechi diji.

Tupu ndi mbiarachiwa abia n'ala Igbo nakwa mgbe ha biara, ndi ji juputara n'oba ha ka a na-asopuru ma na-akwanyere ugwu; a na-eke ji ndi ahụ n'ukwu nari anọ. Nke a mezukwara ihe nchocha NụM ji buru nke na-ahụ maka mmebe, nkwado, mmeputaghari na omuma mmetutara ikikere na mkpakoro obodo aka. O bukwu iwu nye ezi na ulo nwoke no inwe oba. Ma mgbe *onye ujo* na-ako ma na-ewere ji ya, ma o buru na o nwere *onye ufiem*, o kachasi ndi ogbo ya ga-awakpo oba ya werechaa ji ya. A naghị eme nke a na nzuzo, kama a na-eme ya n'ihe site n'iji usoro ntaramahuhu a na-akpo *iri ji ujo*. Nke a gosiri usoro ochichi otu onye nke ochichi na goomentị, ebe ikikere na-anọ n'aka ndi siri ike ebe ndi na-esoghi n'ogbo a ka a na-ahapu ka ha noro lewe ihe chi botara.

Mkpakoro a na ochichi umu nwoke bu ihe nwere ike ikpasu Inyan Olugu iji ngwa nzuzo wee rata di ya n'ogbe ndi iro nwa nwa tota o tokwuru ha bu ndi Nnong-Ibibie. Site n'ime nke a, o na-eduba di ya na ya onwe ya n'ime nsonye. O noghi na ndoro ndoro ogbo di n'obodo. Nke a mere ya ka o maa di ya, Itenta Ogbulopia aka n'ihu, iga gbuore ya akwu n'otu ala nke di na ndoro ndoro n'etiti ndi Ohafia na ndi agbataobi ha bu ndi Ibibio. O dikwa mkpa ikwu n'ebe a, na a bia na nhurūwa ndi Igbo, umu nwoke na-enwe ukwu nkwu, o bughị umu nwaanyi. Azuonye (1992:14) kwuru na Inyan Olugu ji udi di iche iche dika

agụu iji gbaa di ya ume ime ihe ọ gwara ya, ma Itenta, di ya mechara kweta ime ihe ọ siri ya mee. Dika Azụonye (1992) si kọwaa, Itenta na-arị ukwu akwụ, ndị Ibibio bụ ndị iro ha batara n'ogbo, site n'ebe o zoro, Inyan Oluḡu gbara egbe wee gbuo ise n'ime ha. Ọ bughị naanị na o nyere di ya isi mmadụ ise ndị ahụ kama o tuuru ugo ahụ tunye di ya, ma nke a wetaara ya aha etutu, *Ogbu-otuwwi-di-ya.* Nke a bụ ihe ngosi doro anya maka ọchịchị 'onye kwuo uche ya' ebe e kwesiri ikpọ echiche mmadụ ihe n'agbanyeghi ogo, mpe ma ọ bụ jenda ya. Amamihe, nka, mmụta, ike, nkwasiike na adaghị mba Inyan Oluḡu nyere aka iwetara di ya na ezi na ụlọ ya otito, ugwu na nsopuru bụ nke ọ ji echeta ya ruo ta a.

Ọzọ, Inyan Oluḡu n'akomakọ nkọkiriḡọ a di n'elu na-egosi onye ndu, onye obi adighi mma banyere enwe nhatanha jenda na ekwezughị oke di n'obodo ya. Onye ndu kara obi mezu mbunuche ya ma odimma ndi mmadụ. O meghere ụzọ, dika ọ di, na-agba umu nwaanyi ma umu nwoke ume nọ n'udi mmekpa ahụ a iwere ngwa ọgụ ma lụọ ọgụ maka mmeri, na-abughị maka ha onwe ha naanị kama maka obodo niile. Ọrụ nne Inyan Oluḡu ruru n'akomakọ a, bụ nke nsonye, ọ bughị nke ogbo ma ọ bụ ogo.

Jenda na nsogbu ikikere ọchịchị n'ime nkọkiriḡọ Nne Mgbaafọ

Akukọ nkọkiriḡọ nke Nne Mgbaafọ yitere nke Inyan Oluḡu. Akomakọ a gbadoro ukwụ na nwaanyi na-adighi atụ ụjọ ma nwekwaa obi siri ike. ụfọdụ nguputa ọnụ akomakọ a gosiri na ndi Ọhafia na-eme usoro ogbo ufiem na ụjọ mgbe e kwenyere na akomakọ Mgbaafọ mere.

Ngupụta ndị a kwuru na Nne Mgbaafọ anabataghị etu e si emeso di ya omume maka na ọ bụ *onye ujo*, onye na-agabeghi ọgụ gbute isi ma ọ bụ n'ogbugbu isi. Anyị na-egosiputa akomakọ a n'okpuru etu a:

1. Nne Mgbaafọ bụ onye Ọhafia.
2. Aha di ya bụ, Ndukwo, Eme Awa!
3. Nwaanyị ọbara juru ahụ onye Ọhafia, Nne Mgbaafọ e!
4. Oke nwa nwaanyị, nwaanyị ọbara juru ahụ onye Ọhafia, Nne Mgbaafọ e!
5. Ọ gara ichọ di ya onye na-esoghi n'otu ndị lotara n'agha di n'etiti ha na ndị Nnong Ibibie.
6. N'agbanyeghi arịrịọ niile a rịọrọ ya, ọ gbara isi akwara iga n'ihu n'ochichọ ya.
7. Ya bụ, a gwara ụmụ nwoke anọ si n'ụmụna anyị ka o soro ya.
8. Ọ chọrọ n'ozu niile togbooro n'ihu agha mana ọ hughị nke di ya.
9. Ọ natara ozi na e ji ụfọdu ụmụ nwoke dika ndị a dotara n'agha otu ebe wee na-achọzi ire ha n'ohu.
10. Nne Mgbaafọ ruru n'ọnu ụzọ ebe ahụ wee jụọ maka di ya.
11. Ndị na-eche kwa ya zoro n'ime ọhia mgbe ọ na-ajụ ase.
12. Ndị na-anọ n'ọnu ụzọ gara gwa onye isi ha na e nwere nwaanyị kwụ n'ọnu ụzọ na-ajụ maka di ya.

13. Ha juru ya aha ya, o si “Ndukwo, Eme Awa.”

14. Ha kponyere ya ya.

15. O duuru ya laa tinyere isi e gbutere egbute.

A naghị ekwe *ndị ụjọ* n’obodo Ohafia ka ha *ndị ufiem* (ndị ji mmeri na isi wee lota n’agha), nọkọọ ma o bu mekọọ. Nwoke o bula nọ n’otu ụjọ na ụmụ nwaanyị na-anọkọ ma a na-eme ogbakọ obodo. ụdiri nwee akpamoke a na-akpalite nsogbu mmụọ ikikere na ochichi n’ime ụmụ nwoke n’obodo. Di Nne Mgbaafọ, Ndukwo, Eme Awa mechara gaa agha mana o lotaghị. Ngụputa Azuonye (1994) gbasara akomakọ a na-ekwu maka ụdị ihunaanya di n’etiti Ndukwo, Eme na nwunye ya, Nne Mgbaafọ. Nke a kpaliri mmụọ Nne Mgbaafọ ime ụdiri njem nke ichọga di ya bu onye na-alotaghị site n’ogbo agha Nnong Ibibie. Ngụputa Azuonye gara n’ihu rutu aka na ụmụ nwoke anọ ndi bu ụzọ n’agha ka a gwara ka ha soro Nne Mgbaafọ maka na mgbe ahụ bu oge e ji egbu isi, naani ya iga n’onwe ya ga-abu iberibe ma o bu nzuzu nye *ndi ufiem*. O dikwa mkpa ikwu na ụfọdu ụdidi akomakọ, e tinyeghi nke a. Azuonye (1994) kowara na ihe mere o ji atughị egwu o bula gakwuru ndi iro ha ma chooro onwe ya onwu gawa bu maka nloghachi di ya. N’ihi nkwudosi ike ya na obisi ike na-enweghi atu, ndi turu di ya mkporo site n’ibu n’obi na ha ga-ere ya n’ohu hapuru ya, o wee kporo ya laa ulo n’anuri, tinyekwara isi ndi e gbutere. ụfodu akuko nke akomakọ a kwuru na o choro ma hu ahụ di ya na-eweghi isi ma lie naani ya. Ka nke a mechara, o ji ahụ nwoke o wetara n’obodo ozo wee choo aja n’ili di ya.

N'agbanyeghi otutu akuko a na-ako gbasara akomako a, agwa na emume Nne Mgbaafọ n'akomako a gosiri umu nwaanyi dika ndi kara hu ochichi nsonye n'anya kara ochichi esonye. Emereme Nne Mgbaafọ site n'ochicho ya ime ka di ya soro na ndi a na-akwanyere ugwu n'obodo. Ihunaanya o nwere n'ebe o no mere ya ka o hapu ikwanye di ya n'igbute isi naani, kama o mekwara ya icho ya kara ino odu na-ezu ike n'ulo; na-atamu ma na-akparikwa ya. Usoro emereme akomako a gosiri ochichi umu nwoke, ebe umu nwoke no n'ochichi o kachasi, n'ihe nturu ugo na igbute isi. Ike ya na obi adaghi mba ya putara ihe n'egwu iri agha Ohafia – *ikpirikpi ogu* maobu *iri aha*. Njikere ya maka agha, n'agbanyeghi ndumodu ndi mmadu ka o hapu iga n'ihu agha, kama igbuda mmuo ya, o kpalie ya nke na-enweghi njide aka n'ebe ihe o choro ime no. Ihe nke a putara bu na umu nwaanyi bu ndi na-enwe ntagide obi n'ihe ha choro imezu, ma na-agbasikwa mbọ ike imezu ya.

E nwere ufodu ihe myiri na ndiche di n'akomako Nne Inyan Olugu na Nne Mgbaafọ. N'akomako Inyan Olugu, o ratara di ya n'ogbe ndi iri ma gbuo ndi mmadu n'onwe ya, mana, na nke Nne Mgbaafọ, naani di ya na umu nwoke ndi ozo gara agha, o nweghi onye so ya. Nke a putara na di Nne Mgbaafọ alutula agha nke na o foro obere ka ndi dotara ya n'agha refuo ya n'ohu. Nke a adighi n'akomako Inyan Olugu maka na o bu ya kpara nkata niile n'onwe ya. Ozo, akomako Nne Mgbaafọ kwuru maka agha na ndota n'agha ebe nke Inyan Olugu ekwughi maka ya, kama o kwuru maka nkwo nzuzo. Akomako abuo ndi a yitere n'ihu na ha na-ekwu maka ndi odogwu umu nwaanyi ndi mere oke ihe itunaanya iji zoputa ndi ha huru

n'anya. Agwa Inyan Oluḡu na Nne Mgbaafọ na emereme ha dabara n'echiche nkenụdị agwa 'ọchịchọ ọhaneze' (idealist character) nke Ikeokwu (2015:10) nke mbunuche emereme ya na-ebu ụzọ tinye ọdịmma ndị ọzọ n'uche tupu nke ya.

Nchịkọta

Akwukwọ tuchara akomakọ nkọkirikọ abụọ, ndị bụ nke Nne Inyan Oluḡu na Nne Mgbaafọ. O chọputara na ụmụ nwaanyị adighi ka ụmụ nwoke n'ihia na ha na-agbaso ọchichi nsonye, nke na-akwalite nsonye na mbata nke ndi otu niile nke obodo karia mkpagbu na akpamoke nke otu na-emezughị ihe a tūrū anya n'aka ha. Site n'itucha nkọkirikọ Ohafia Igbo, nchọcha a ji akomakọ ndi a gosiputa ogo nnapu na nkuda mmuo nke ezinaulo *onye ujo* na-ahụ. E mebeghi mmanye egwu naani maka ụmụ nwoke *ndi ujo*, kama a gụnyekwara ndi nwunye ha na mmanye a, n'ihia na ha na-atakwa ahuhu n'aka *ndi ufiem*.

Nchọcha chọputara na akomakọ abụọ a tuchara na-eto jenda ụmụ nwaanyị na oru ha dika ụmụ nwoke. Akomakọ gosiri na ụmụ nwaanyị bụ ezigbo enyi, ha anaghi achọ nke onwe ha naani, ihe gbasara ndi ọzọ na-emetuta ha n'obi; ha na-egosiputa mmetutaobi ha ebe ụmụ nwoke na ezinaulo ha di. N'aka nke ọzọ, ụmụ nwoke na-ewepu onwe ha n'ebe ụmụ nwaanyị nọ, na-eme ndi nna ukwu, na-akpakoro ihe niile, ma na-etikwa iwu nke ufodu n'ime ha enweghi ike idobeli. Nchọcha chọputara na ụmụ nwoke (ndi ufiem) n'akomakọ na-achị n'onwe ha dika

usoro ọchịchị ha si dị, ebe ụmụ nwaanyị na-agbaso usoro ọchịchị ‘onye kwuo uche ya’ na nke nsonye.

Edensibịa

- Azuonye, C. (1992). Power, marginality and womanbeing in Igbo oral narratives. In R. Granö vist & N. Inyama (Eds.), *Power and powerlessness of women in West Africa Orality*. Sweden: Printing Office of Umea University.
- Azuonye, C. (1994). Oral literacy criticism and the performance of the Igbo epic. *Oral Tradition*, 9(1), 136-161.
- Barnett, R. C. (2008). Gender, leadership and the natural order. A Paper Presented at the 4th Annual Iowa Women's Leadership Summit Held in April, 25 at Iowa State University.
- Chemers, M. M. (2000). Leadership research and theory: A functional integration. *Group Dynamics: Theory, Research and Practice*, 4, 27-43.
- Dunn, M. D. (2010). Power and gender in UK defence. In L. Husu, J. Hearn, A. Lamsa & S. Vanhala (Eds.), *Leadership through gender lens: Women and men in organization* (pp. 139-155). Helsinki: Edita Prima Ltd.
- Fairclough, N. & Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. In T. A. Van Dijk (Ed.), *Discourse studies: A multidisciplinary introduction* (pp. 258-284). London: Sage.

Gee, J. P. (2005). *An introduction to discourse analysis: Theory and method* (2nd ed.). New York: Routledge.

Gee, J. P. (2011). *An introduction to discourse analysis: Theory and method* (3rd ed.). New York: Routledge.

Georgescu-Paun, P. (2010). The dynamics of gender and leadership in non-governmental organisations. The case of Chij-Nacopa. In L. Husu, J. Hearn, A. Lamsa & S. Vanhala (Eds.), *Leadership through gender lens: Women and men in organization* (pp. 207-218). Helinski: Edita Prima Ltd.

Grove, R. & Montgomery, P. (2000). Women and the leadership paradigm: Bridging the gender gap. *National Forum, the Phi Kappa Phi Journal*, 17, 1-10.

Haavind, H. (1994). Kjønn i forandring-som fenomen og forståelsesmate. *Tidsskrift for Norsk Psyklogiforening*, 31(9), 767-783.

Hannan, C. (2001). Gender mainstreaming: Strategy for promoting gender equality. Office of the Special Adviser on Gender issues and advancement of women. Available at <http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/factsheet>. Accessed 20/11/2016.

Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences in comparing values, behaviors, institutions and*

organizations across nations. Thousand Oaks, CA: Sage.

Ikeokwu, E. S. (2015). Language and national development: A literary perspective. A Lead

Paper Presented on *Language and National Development* at the 4th National Conference of the School of Languages, Nwafor Orizu College of Education, Nsugbe, Nov. 10-13.

Matland, R. E. (1998). Women's representation in national legislatures: Developed and developing countries. *Legislative Studies Quarterly*, 23(1), 109-25.

Ndlovu, S. & Mutale, S. (2013). Emerging trends in women's participation in politics in Africa. *American International Journal of Contemporary Research*, 3(11), 72-79.

Nwobodo, I. B. (2008). Gender issues and leadership effectiveness in Nigeria labour union activities: An appraisal. Paper presented at the 3rd NLC gender conference in Kaduna on 10th and 11th March, 2008.

Okebalam, C. N. (2003). *Mkpelite agumagu onu Igbo*. Enugu: Snaap Press.

Shvedova, N. (2005). Obstacles to women's participation in parliament. In J. Ballington & A. Karam (Eds.), *Women in parliament: Beyond members* (pp. 33-82). Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance.

- Van Dijk. T. A. (2001). Critical discourse analysis. In D. Tannen, D. Schiffrin & H. Hamilton (Eds.), *Handbook of discourse analysis* (pp. 352-371). Ouford: Blackwell.
- Van Dijk, T.A. (2003). Critical discourse analysis. In D. Schiffrin, D. Tannen & H. E. Hamilton (Eds.), *The handbook of discourse analysis* (pp. 352-371). MA, USA: Blackwell Publishing.